

## JAMIYATDA INKLYUZIV TA'LIMNING O'RNI VA AHAMIYATI

Bazazova Muyassar

Davlatobod tumani 33-maktab maxsus pedagogi

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada jamiyatda inklyuziv ta'limning o'rni va ahamiyati yoritib beriladi. Inklyuziv ta'lim barcha bolalar, jumladan nogironligi bo'lgan, maxsus ehtiyojlarga ega va ijtimoiy jihatdan himoyaga muhtoj o'quvchilarning teng huquqli ta'lim olish imkoniyatini ta'minlashga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir. Maqolada inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari, uning shaxs kamoloti va ijtimoiy integratsiyadagi roli, jamiyatda bag'rikenglik va insonparvarlik qadriyatlarini shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, inklyuziv ta'limni joriy etish orqali ta'lim sifati va jamiyat barqaror rivojiga erishish imkoniyatlari ochib beriladi.

**Kalit so'zlar:** inklyuziv ta'lim, teng imkoniyatlar, maxsus ehtiyojli bolalar, ijtimoiy integratsiya, ta'lim sifati, bag'rikenglik, insonparvarlik, jamiyat rivoji.

Bugungi kunda jahon ta'limi amaliyotida ta'lim oluvchilar ehtiyojlariga moslashuvchan o'quv muhitini yaratish, variativ o'quv dasturlaridan foydalanishga bo'lgan ehtiyoj kun sayin ortmoqda. BMT ning ta'lim sohasidagi siyosati yo'nalishlaridan biri bolalarning alohida ta'lim ehtiyojlari xilma-xilligini hisobga olgan holda ta'lim berishni nazarda tutadigan inklyuziv ta'lim g'oyalarini ishtirokchi davlatlar tomonidan keng amalga oshirilishini ta'minlash hisoblanadi.

Mamlakatimizda inklyuziv ta'limni ta'lim oluvchilarning ijtimoiy ehtiyojlari va shaxsiy manfaatlaridan kelib chiqqan holda fan, ta'lim va ishlab chiqarishning mustahkam integratsiyasini ta'minlash asosida tashkil etishning huquqiy – me'yorlari ishlab chiqilgan. “Alohida ta'lim ehtiyoji bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'limni tashkil etish maqsadida ta'lim muassasalari moddiy texnika bazasini mustahkamlash, o'quv dasturlarini adaptivlashtirish, sog'lomlashtiruvchi sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish hamda bu jarayonga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash”

kabi muhim vazifalar belgilandi<sup>1</sup>. Boshlang'ich ta'limda o'qitish sifatini yaxshilash, o'quvchilarning imkoniyatlariga mos, davlat ta'lim standartlari me'yorlari inobatga olingan o'quv muhitini samarali tashkil etish, bu jarayonda tashkilotlar va jamoat institutlari hamkorligini kuchaytirish yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur ijtimoiy-pedagogik masalalarni hal etishda ta'lim, sog'liqni saqlash va mahalla tashkilotlarining imkoniyati cheklangan bolalarni sifatli ta'lim xizmatlari bilan ta'minlash borasidagi o'zaro manfaatli hamkorligi talab etiladi. Bu esa, boshlang'ich sinf o'qituvchilarida metodik mahorat, kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning klasterli yondashuvlari, tashkiliy omillari, pedagogik-psixologik shart-sharoitlari, inklyuziv sinflarda darslarni tashkil etishga qo'yiladigan didaktik talablarni aniqlashtirishni taqozo etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 1 dekabrda PF-5270-son "Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2019 yil 29 aprelda PF5712-son "Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida", 2020 yil 6 noyabrda PF-6108-son "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish choratadbirlari to'g'risida"gi, 2022 yil 28 yanvarda PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'ljallangan YAngi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida", farmonlari, 2020 yil 13 oktyabrda PQ-4860-son "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish choratadbirlari to'g'risida"gi qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 12 oktyabrda 638-son "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ huquqiy xujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi qarori va boshqa xujjatlarda kadrlar masalasi, ta'lim mazmunini modernizatsiyalash, jarayonni metodik va didaktik ta'minlash vazifalari belgilab berilgan.

<sup>1</sup> Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ги ПФ-4947-сонли Фармони.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan barcha islohotlar zamirida, eng avvalo, kelajak avlodning barkamol bo‘lib ulg‘ayishi, hech kimdan kam bo‘lmay dunyo arenalarini zabt etishga qodir farzandlar bo‘lib yetishishi kabi dolzarb masalalarni hal etish turadi. Ayniqsa, yetim va ota-ona qaramog‘isiz qolgan, nogiron, rivojlanishida nuqsoni bor bolalarning ijtimoiy himoyasi hamisha davlat va jamiyatning ustuvor vazifasi hisoblangan. Ushbu vazifani amalga oshirish borasida O‘zbekiston Respublikasida rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan kishilarning huquq va erkinliklarini, teng imkoniyatlarini ta‘minlash, turmush faoliyatidagi cheklanish, chegaralarni bartaraf etish, ta‘limni tashkil etish va boshqarishga zamonaviy yondashuv, uning sifati va samaradorligini oshirish, jamiyatda aholining turli qatlamlari uchun ta‘limning uzviylik va uzluksizligini ta‘minlash borasida talaygina ishlar amalga oshirib borilmoqda.

Mamlakatimizda imkoniyati cheklangan bolalar ta‘lim-tarbiyasi va ularning ijtimoiy hayotga moslashuviga qulay sharoitlar yaratib berilmoqda. Ularni jamiyatga integratsiya qilish, avvalo, imkon qadar salomatligini tiklash maqsadida «Imkoniyati cheklangan bolalar uchun umumiy ta‘lim loyihasi» asosida ish yuritib kelinmoqda. Bunda, asosan, inklyuziv ta‘lim imkoniyatlaridan foydalanish ko‘zda tutilmoqda. Natijada inklyuziv ta‘limni tashkil etishning pedagogik-psixologik xususiyatlarini, o‘ziga xos imkoniyatlarini<sup>2</sup> chuqurroq o‘rganish, u bilan bog‘liq muammolarni aniqlash, samaradorlik jihatlarini asoslab berish dolzarb ilmiy muammoga aylanmoqda. Chunki inklyuziv ta‘lim usuli barcha bolalarning ruhiyjismoniy holatidan qat‘iy nazar ta‘lim jarayonida to‘laqonli ishtirok etishini ta‘minlashga qulay imkoniyat yaratadi.

Inklyuzivlik-inglizcha so‘z bo‘lib, inklusif- qo‘shish, birlashtirish ma‘nolarini anglatadi. Mazkur atama alohida ehtiyojga ega bo‘lgan o‘quvchilarni umumta‘lim maktablarida sog‘lom bolalar bilan qo‘shib birgalikda o‘qitish jarayonini ifodalaydi.

Inklyuziv ta‘lim – o‘quvchilarning imkoniyatlari, individual-psixologik, jismoniy nuqson va o‘zlashtirish xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etiladigan ta‘lim

<sup>2</sup> YUNESCO: Jamiyatga va inklyuziv ta‘limga muhtojlarga qaratilgan Dastur. – 1994.

jarayonidir<sup>3</sup>. Shuningdek, inkluziv ta'lim davlat siyosati bo'lib, nogiron va sog'lom bolalar o'rtasidagi to'siqlarni bartaraf etish, inklyuziv ta'limga muhtoj bolalarni rivojlanishidagi nuqsonlari yoki iqtisodiy qiyinchiliklaridan qat'i nazar, ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo'naltirilgan umumta'lim jarayoniga qo'shishni ifodalovchi ta'lim tizimidir.

Imkoniyati cheklangan o'quvchilarning ta'lim muassasasida o'qishni davom ettirishlari va faqatgina o'zlari kabi imkoniyati cheklanganlar muhitida bo'lishlari ularning rivojlanishlari, ijtimoiylashishlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. O'quvchilar bir turda bo'lishi ularning muhitga moslashishlari uchun qulay sharoit yaratadi. Bunday o'quvchilarning imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda o'qitish metodlarini ularga moslashtirish, biroq aloqa o'rnatish sohasida muammolarga ega bo'lgan o'quvchilarni ular bilan uyg'unlashtirish ularning ijtimoiy rivojlanishlariga sharoit yaratmaydi. Imkoniyati cheklangan bolalar boshqa o'quvchilar bilan bir xildagi xatti-harakatlarni amalga oshirish tajribasiga ega bo'lishlari kerak. Imkoniyati cheklangan o'quvchilarga ta'lim berishning istiqbolli shakllaridan biri ularni guruhlar yoki sinflarga izchil tarzda asta-sekin uyg'unlashtirishdan iborat. Bunda o'quvchilarning sinfdoshlari yoki guruhdoshlari bilan aloqa o'rnatish olishlari va o'qish layoqatlarini hisobga olishlari talab etiladi.

Imkoniyati cheklangan o'quvchilar ta'limining keng ko'lamliligi va serqirraliligini hisobga olgan holda umumiy o'rta ta'lim jarayonini tashkil etish talab qilinadi. Ularda me'yorda rivojlanuvchi tengdoshlari bilan qiyoslagan holda umumiy o'rta ta'lim jarayonida hayot uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malakalarni shakllantirish maqsadga muvofiqdir. O'quv jarayonida imkoniyati cheklangan o'quvchilarning pedagogik-psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda bilimlarni taqdim etish asosida o'z tengdoshlari va yaqinlari bilan birgalikda hayotiy ko'nikmalarni egallashlari uchun sharoit yaratiladi.

Imkoniyati cheklanmagan bolalar uchun inklyuziv ta'lim berish rivojlanishida muammolar mavjud bo'lgan o'quvchilarni o'z tengdoshlari bilan birgalikda o'qitishni

<sup>3</sup> Педагогик атамалар луғати. – Т.: “Фан”, 2008. –Б.47.



nazarda tutar ekan, mazkur yoʻnalish aksariyat bolalar uchun umumiy oʻrta taʼlim maktablarida jismoniy va aqliy rivojlanishda orqada qolgan oʻquvchilar uchun maxsus sinflar ochish imkonini beradi. Bunday oʻquvchilarga muvaffaqiyatli taʼlim berish uchun mohirlik bilan tashkil etilgan maxsus pedagogik-psixologik qoʻllab-quvvatlash hamda ularni integrallashtirilgan sinflardagi oʻquvchilar sonini keskin kamaytirish talab etiladi.

**Xulosa,** alohida ehtiyojli bolalar barcha bolalar kabi, teng huquqli boʻlib ular bilan bir jamoada yashash va birgalikda taʼlim olish huquqiga egadirlar. Alohida taʼlim olish esa bu huquqni cheklaydi va oʻz-oʻzini namoyon qilish imkoniyatlaridan mahrum qiladi. Alohida ehtiyojli bolalar ularning cheklangan imkoniyatlari tufayli alohida oʻqitilishi ularning ijtimoiylashuvini chegaralab, mustaqil hayotga tayyor boʻlishini qiyinlashtirishiga olib keladi. Birlashtirilgan, inklyuziv taʼlim – inson huquqlarining dolzarb muammosi boʻlib kelgan. Hali juda koʻp bolalar otaonalarining bola uchun qulay sharoiti mavjud, deb hisoblagan maxsus internatlarda oʻqitishi tarafdori boʻlib kelmoqda.

### Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Харакатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли Фармони.
2. Sh. Mirziyoyev “Erkin va farovon, demokratik Oʻzbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz” Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish 257 tantanali marosimiga bagʻishlangan Oliy Majlis palatalarining qoʻshma majlisidagi maʼruzasi Toshkent - «Oʻzbekiston» - 2016
3. Ibrohim Toʻxtaxoʻjayevich, U., & Abdurasulovna, X. G. Z. (2024). RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QOʻLLASH SAMARASI. *METODIST NASHRIYOTI*, 437.
6. Amirsaidova SH.M. “Maxsus pedagogika fani taraqqiyotida sharq mutafakkiri gʻoyalarining oʻrni va roli” . Ped. fan. nom... diss. – T., 2006.
4. Nurmuhamedova L.SH. Nogiron bolalarning huquqiy asosalari va ilmiy-nazariy masalalari. Defektolog kadrlarni tayyorlash jarayoniga innovatsion taʼlim

texnologiyalarini tadbiq etish: muammolar va istiqbollar.-T.,2014 18. D.S.Qaxarova —Inklyuziv ta'lim texnologiyasi Toshkent. 2014

5. Р.Шомахмудова. Инклюзив таълимнинг назарий ва амалий асослари. Тошкент: ХТ «Розиқов О.Ж». 2007 й.

6. Yuldashev J.G'., S.A.Usmonov. Pedagogik texnologiya asoslari. –T.: O'qituvchi, 2004.

7. Abdurasulovna, K. G. (2022). Opportunities for the formation of students' creative thinking in technology classes. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(5), 187-191.